

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1585351
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2024; 6(2): 136-164
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2024; 6(2): 136-164

ABDULAH ŞKALJİĆ'İN 'TURCİZMİ U SRPSKOHRVATSKOM JEZİKU' ADLI SÖZLÜĞÜNDEKİ TÜRKİZMLERDE OSMANLI TÜRKÇESİ KONUŞMA DİLİ

Yavuz KARTALLIOĞLU*

ÖZ: Balkan dillerinde "Türkizm" olarak adlandırılan Türkçe ögeler, genel olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça başta olmak üzere diğer Balkan dillerine yöneten ve yönetilen ilişkisinin bir sonucu olarak alıntılanmıştır. Türkizmlerle ilgili araştırmalarda, Türkizmlerin Balkan dillerine Osmanlı yazı ve konuşma dili, Batı Rumeli ağızları, Türkiye Türkçesi ve az olarak da Osmanlı Dönemi'nden önceki Türk dilleri aracılığıyla geçtiği öne sürülür. Türkizmlerin içinde Osmanlı Türkçesi yazı dili, Batı Rumeli ağızları ve özellikle Türkiye Türkçesiyle açıklanamayan bazı kelimeler, Osmanlı konuşma dilindeki biçimlerle büyük oranda açıklanabilmektedir. Osmanlı Türkçesi konuşma dilindeki biçimler de 15. yüzyıldan başlayarak genellikle Batılılar tarafından yazılan Latin harfli Osmanlı Türkçesi gramer, sözlük ve konuşma kılavuzlarından tespit edilebilir. Makalede Boşnakça, Sırpça ve Hırvatçaya Osmanlı Türkçesi konuşma dili aracılığıyla geçen Türkizmleri belirleyebilmek için Abdullah Şkaljić'in 'Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku' adlı sözlüğü baştan sona taranmış, Türkiye Türkçesinde kullanılmayan 114 kelimenin Osmanlı Türkçesinin hangi döneminde adı geçen üç dile alıntılanmış olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. İnceleme sonucunda Arapça, Farsça ve bazı Batı dilleri kökenli Türkizmlerin Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde daha çok Osmanlı Türkçesi

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: yavuz.kartallioğlu@hbv.edu.tr, ORCID: 000-0002-6526-7529

OPEN ACCESS

© Copyright 2024 Kartallıoğlu

Cite As/Atf: Kartallıoğlu, Y. (2024). Abdullah Şkaljić'in 'Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku' adlı sözlüğündeki Türkizmlerde Osmanlı Türkçesi konuşma dili. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(2), 136-164.

Geliş Tarihi (Received): 14.11.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 30.11.2024

konuşma dili verisi olarak asli biçimlerine yakın ve ara biçimleriyle de Boşnakça, Sırpça ve Hırvatçaya alıntılındığı tespit edilmiştir. Abdulah Škaljić'in köken dil olarak standart Türkiye Türkçesini gösterdiği bazı kelimeler Türkiye Türkçesinden değil, Osmanlı Türkçesi konuşma dili aracılığıyla geçmiştir: *adžamija, akça, alajbeg, atmejdān, badihava-badava, bogda, dua-doa, fūčija, gulampara-kulambara-kulampara, keyf-kef, ograš, zavzavat-zarzavat*. Kelimelerin yanında Osmanlı Türkçesindeki bazı ekler de o dönemdeki biçimleriyle Boşnakça, Sırpça ve Hırvatçaya alıntılanmıştır: *alāhbilur, alahunèmrile, alahvèrsun, aldumašče, anladum, òldi*.

Anahtar Kelimeler: Türkizm, Osmanlı Türkçesi konuşma dili, Rumeli ağızları, Boşnakça, Sırpça, Hırvatça, Abdulah Škaljić.

OTTOMAN TURKISH COLLOQUIAL LANGUAGE in THE TURKISMS OF ABDULAH ŠKALJIĆ'S DICTIONARY 'TURCİZMİ U SRPSKOHRVATSKOM JEZİKÜ'

ABSTRACT: The Turkish elements generally referred to as "Turkisms" in the Balkan languages were borrowed primarily between the 15th and 20th centuries as a result of the relationship between rulers and the ruled, particularly in Bosnian, Serbian, and Croatian, as well as in other Balkan languages. Research on Turkisms suggests that these words were introduced into Balkan languages through Ottoman written and spoken language, Western Rumelian dialects, Turkish from Turkey, and to a lesser extent, earlier Turkic languages predating the Ottoman period. Among these Turkisms, certain words that cannot be explained through the Ottoman written language, Western Rumelian dialects, or particularly Turkish from Turkey can be largely explained through forms found in the Ottoman Turkish colloquial language. The forms of the Ottoman Turkish colloquial language from the 15th century onward can often be identified in grammar books, dictionaries, and conversation guides written in Latin script by Western authors. In this study, Abdulah Škaljić's dictionary 'Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku' was thoroughly examined to identify Turkisms that entered Bosnian, Serbian, and Croatian via the Ottoman Turkish colloquial language. The study aimed to determine during which period of Ottoman Turkish the 114 words, not used in modern Turkish, might have been borrowed into the mentioned three languages. The analysis revealed that Turkisms of Arabic, Persian, and some Western European origins were mostly borrowed into Bosnian, Serbian, and Croatian as near-original or intermediate forms through Ottoman colloquial language during the Ottoman period. Some words that Abdulah Škaljić identified as having originated from standard Turkish from Turkey were actually borrowed through the colloquial language of Ottoman Turkish: *adžamija, akça, alajbeg, atmejdān, badihava-badava, bogda, dua-doa, fūčija, gulampara-kulambara-kulampara, keyf-kef, ograš, zavzavat-zarzavat*. Additionally, certain suffixes from Ottoman Turkish were also borrowed into Bosnian, Serbian, and Croatian in their colloquial forms of the time: *alāhbilur, alahunèmrile, alahvèrsun, aldumašče, anladum, òldi*.

Keywords: Turkism, Ottoman Turkish colloquial language, Rumelian dialects, Bosnian, Serbian, Croatian, Abdulah Škaljić.

Bosna ve Civarında Türkçenin Yayılması

1463-1908 yılları arasında Osmanlı Devleti tarafından yönetilen Bosna dil, kültür, din, edebiyat, sanat, hukuk, mimari ve askeriye gibi pek çok alanda Osmanlı'nın etkisinde kalmıştır. Türkçe, Bosna'da bir edebiyat, kültür, sanat ve tâbi halklar ile Osmanlılar arasında bir iletişim dili olarak 20. yüzyılın başına kadar kullanılmıştır (Eker, 2006, s. 78). Türkçe, Balkanlardaki Osmanlı şehirlerinde Türk fatihler ve yerleşimcilerle bağlantılı olarak Türk ordusunun düzenli birliklerinin bulunduğu yerlerde üst iletişim dili olmuştur (Čaušević, 2014, s. 24). Bosna'nın alınmasından sonra İstanbul'a gönderilen kişiler arasında din eğitimi gören kişiler de vardı. Bunlar, Bosna'ya dönünce medrese, mektep ve dinî okullarda veya yazdıkları kitaplarda öğrendikleri Türkçe kelimelere yer vermişler, böylece zamanla Türkçe kelimeler günlük hayatta da kullanılabilir hâle gelmiştir (Kırbaç, 2013, s. 902-903). Bosnalı Müslümanlar için Türkçe sadece bir iletişim dili değildi, Türkçe yazmak ve konuşmak aynı zamanda bir yandan İslam kültür ve medeniyetine dâhil olmak anlamına gelirken bir yandan da Osmanlı Devleti'ne ve siyasi ve sosyal düzenine dâhil olmak anlamına da gelmekte idi (Čaušević, 2014, s. 25). Bunların yanında Osmanlı Devleti merkezinden bölgeye gelen resmî belgelerin ve hukukî söylemin dilinin Türkçe olması; bazı sohbet meclislerinde Türkçe, Arapça ve Farsça kitapların okunması; tüccar, esnaf ve zanaatkarların sürekli Türklerle iletişim içinde olmaları, halk için çeşitli Türkçe sözlük ve lügat defterlerinin hazırlanmış olması ve Türkçe gazetelerin yayımlanması Bosna genelinde Türkçenin yayılmasını sağlayan diğer önemli sebeplerdir (Filan, 2019, s. 452-459). Bazı araştırmalarda Türkçe konuşma oranının Bosna'da yüksek olmadığı, az olarak Türk alfabesinin öğretildiği, Hristiyanların Türk görevlilerle anlaşabilecek veya bir şeyler satın alabilecek kadar az Türkçe bildikleri, Türkçe konuştukları düşünülen kişilerin de Türkçe bilgilerinin sınırlı olduğu bilgisi yer alır. Bunun yanında 19. yüzyılda çeşitli sebeplerle Bosna Fojnica'daki Sveti Duh (Kutsal ruh) manastırında çok sayıda Türkçe sözlük ve gramer yazılmıştır (Čaušević, 2012, s. 69-70). Müslüman kesimden de ulemaların ana dilleri olan Boşnakçanın yanı sıra Arapça ve Türkçe de bildikleri bazılarının ise bu dillerde dinî ve edebî eser verdikleri herkesçe bilinen bir olgudur (Čaušević, 2008, s. 287). Bosna'daki Türkçenin durumuyla ilgili farklı görüşler, yöneten-yönetilen ilişkisinde yönetmenin verdiği güç, sosyal baskınlık ve prestijin dil ilişkilerinde belirleyici olması bakımından değerlendirildiğinde Osmanlı Türkçesinin Osmanlı hâkimiyeti boyunca Bosna'da prestijli bir iletişim dili olduğu görülür (Eker, 2006, s.

78). Literatürde ister günümüzdeki iyice ayrıştığı şekliyle Boşnakça, Sırpça, Hırvatça ister Sırp-Hırvat Dili ister Balkan Slav dilleri olarak adlandırılınsın, bugün üç bağımsız devlet olan Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan'ın dillerinde büyük bir kısmı Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde geçmiş ve bilimsel olarak "Türkizm" olarak adlandırılan Türkçe alıntılar bulunmaktadır.

Boşnak, Sırp ve Hırvat Dillerinde Türkizmler

Türkçe üzerinden Boşnak, Sırp ve Hırvat dillerine geçen kelimeler, ekler ve bazı sentaktik öğeler genel olarak Türkizm olarak adlandırılmıştır. Kendisinden önceki bilimsel çalışmaları da inceleyerek bu konudaki önemli eserlerden birisini hazırlayan Abdulah Škaljić, "Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku" adlı sözlüğünde Türkizmleri *dinî adlar, kişi adları, yönetim ve hukukla ilgili adlar, askerlik terimleri, yapı ve malzeme adları, ticaretle ilgili adlar, araç gereç adları, giysi adları, hayvan adları, astronomi adları, meslek adları, akrabalık adları ...* gibi 38 farklı başlık altında tasnif etmiştir (Škaljić, 1966, s. 20). Sözlükte 8742 kelime yer alır, bu sayı da Türkçenin temel söz varlığının neredeyse tamamının Güney Slavcanın sözlü ya da yazılı dillerinde yer aldığını gösterir (Eker, 2006, s. 78).

Balkan dillerindeki Türkizmlerle ilgili çalışmaları tarihî olarak değerlendiren Marek Stachowski, bu çalışmaların başlangıcını 1828 yılına dayandırır; konuyla ilgili Czartoryski, Blau, Mikloisch, Kowalski ve Németh'in görüşlerini bilimsel ve eleştirel bir yaklaşımla inceler. Slav dillerindeki Türkçe alıntılarla ilgili geçmiş yüzyıllarda Türkçeden alınmış kelimelerin asli biçimini bulmak için bugünkü Türkçe sözlüklere başvurulmasının yanlışlığını ve bazı Türkçe kelimelerin Tatarca, Kıpçakça veya Bulgar Türkçesinden geçmiş olma ihtimallerinin araştırılmadığını Kowalski, Anadolu'dan Balkan topraklarına gelen Türklerin konuşmuş oldukları Anadolu ağızlarının etkisinin hiç dile getirilmemiş olduğunu ise Kowalski ve Marek Stachowski ortaya koyar (Stachowski, 2021). Stanislaw Stachowski, Türkçe alıntıları doğru bir şekilde etimolojik olarak inceleyebilmek için, Türkçede 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar meydana gelen fonetik değişimlerin farkında olunması gerektiğinin önemine işaret eder (Stachowski, 1965, s. 59). Menges, Osmanlıcanın ağız farklılıklarına dikkat edilmediğini belirtir (Menges, 1969/1070, akt. Đindić, 2022, s. 254). Adamović, Škaljić'in sözlüğünü tanıttığı yazısında eserde kullanılan metodunun alıntıları doğru açıklamadığını, Türkizmlerin çoğunun aydınların faaliyetleriyle değil geniş halk kitlelerinin birbirleriyle temasları sonucunda

alıntılandığını, Batı Rumeli ağızlarının Türkizmlerdeki etkisinden bahsedilmediğini, Türkizmlerdeki değişmelerin büyük bir kısmının Sırp ve Hırvat dillerinde değil Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde meydana gelmiş olduğunu ve aynı biçimde veya gelişmiş olarak bu üç dilde yaşamaya devam ettiğini eleştirilerek vurgular (Adamović, 1969, s. 291). Lory, Balkan dünyasını etkileyenlerin, İstanbul Türkçesi veya standart güncel Türkçe değil Rumeli Türk lehçeleri olduğunu; Sırpça-Hırvatçadaki *čuprija* (köprü) gibi bir kelimenin standart Türkçedeki *köprü* ile değil Rumeli lehçesindeki *küpri* biçimi ile açıklanabileceğini belirtir (Lory, 2018, s. 295).

Balkan dillerindeki Türkizmler, büyük oranda 1463-1908 Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde alıntılanmıştır. Bu sebeple öncelikle Osmanlı Türkçesi yazı, konuşma ve ağız varyantlarıyla karşılaştırılarak incelenip özellikle Osmanlı konuşma ve ağız varyantlarından geçmiş olan, standart Türkiye Türkçesinde de kullanılmayan biçimler kelime kelime tespit edilmelidir. Türkizmlerin hangilerinin Osmanlı Türkçesinden geçtiği tam olarak belirlenemediği için bu konuda yazılmış olan en hacimli eserlerin başında gelen Abdulah Škaljić'in "Turcizmi U Srpskohrvatskom Jeziku" adlı sözlüğünde de görülen kelime ve ek düzeyinde bazı yanlış dil bilimsel çıkarımlara sebep olunmaktadır. Škaljić, dil bilim uzmanı olmadığı için sözlüğüne aldığı Boşnak, Sırp ve Hırvat dillerindeki Türkizmleri, 1463-1908 yılları arasındaki Türkçenin yazı ve konuşma varyantı veya Türkçenin Rumeli ağızlarıyla değil de bugünkü Türkçedeki biçimleriyle karşılaştırmış, her madde başının Türkçedeki standart biçimini göstermiş; ses ve biçim yapıları bakımından giriş bölümünde değerlendirmiştir. Marek Stachowski, Škaljić'in sözlüğünde geçen "SHr. funduk < Tü. fındık, SHr. beg < Tü. bey" gibi kelimelerin değişimlerini bilimsel olarak yanlış bulduğundan, Balkan coğrafyasının her bir bölgesi için Türkçe alıntılar sözlüklerinin yeniden hazırlanması gerektiğini ifade eder ve Balkan dillerindeki Türkizmlerin tarihini araştırmak için birincil bir kaynağı gösterir; *çeviri yazılı metinler*. Stachowski'ye göre Slav dilleri ile çeviri yazılı metinler birisi yazı, diğeri tura gibi, birbirini tamamlayan iki kaynak grubudur. Türkologların Slavistler ile işbirliği ne kadar gerekliyse Slav dillerinden elde edilen verilerle çeviri yazılı metinlerdeki bilgileri bir araya getirerek bütünü oluşturmak da o kadar gereklidir (Stachowski, 2021, s. 97, 98). Bu makalede Abdulah Škaljić'in "Turcizmi U Srpskohrvatskom Jeziku" adlı sözlüğündeki günümüz Türkçesinde artık kullanılmayan 114 Türkçe alıntı, 1533-1939 yılları arasında yazılan Türkçe Latin harfli çeviri yazılı metinlerden tanıklanarak adı geçen üç dildeki Türkizmlerin Osmanlı Türkçesindeki

biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çeviri yazılı metinler Türkçenin ünlü ve ünsüzlerinin Arap harfli Türkçe metinlere göre daha açık ve kesin gösterir. Bu metinlerde /a/-/e/, /ı/-/i/ ve /o/-/ö/-/u/-/ü/ seslerinin ayrı ayrı gösterilmiş olması Boşnak, Sırp ve Hırvat dillerindeki Türkizmlerin alıntılı olduğu biçimin ve dönemin daha bilimsel olarak tespit edilmesini sağlar. Türkizmlerle ilgili araştırmaların bazılarında Rumeli ağızlarının etkilerinin yanında, Türkizmlerin yazı üzerinden değil de Osmanlı Türkçesi konuşma dili üzerinden geçtiği vurgulanmış olsa da Türkizmlerin Osmanlı Türkçesinde kullanılan, Türkiye Türkçesinde kullanılmayan biçimleri gösterilmemişti. Bu biçimleri belirleyebilmek için de Osmanlı Türkçesinde kullanılan, Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bu tür Türkizmler için Škaljić'in sözlüğü baştan sona taranmış ve "abanos, adžam, afijun, amanet, čibuk, kāduna, mütvak..." gibi Škaljić tarafından "< tur." kısaltmasıyla etiketlenip Türkiye Türkçesindeki biçimleriyle tanımlanan kelimeler Osmanlı Türkçesindeki alıntılı olduğu biçimleriyle eşleştirilmiştir. İncelemede koyu olarak dizilenler, sayfa numaralarıyla Škaljić'in verileridir.

İnceleme

1. abonos, abonos < ar. ābnūs (68): *Abanos* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir ve Farsça *ābnūs* kelimesi, *abanos* biçiminde bir ara biçim¹ olarak Türkçede 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar kullanılmıştır: abanos (Ewa [Mol1641], 2005, s. 110), abanus (Rocchi [Car1650], 2011, s. 48), ebenūs, ebenos (Meninski [Men1680], 2000, s. 32), abanos (Clodius [Clo1730], 1730, s. 183), abanoz (Viguiet [Vig1790], 1790, s. 377), abanos, abanoz (Youssof [You1888], 1888, s. 1), abanos (Bonelli [Bon1939], 1939, s. 1).

2. adžam, adžem; adžamija < Acem; acami (70): *Acem* ve *acami* biçimleri Osmanlı Türkçesinden geçmiştir; Osmanlı Türkçesinde *acemi* sesletimi yanında *acami* sesletimi de bulunmaktadır: acami (Adamović [Arg1533], 2009, s. 126), acami (Mol1641, s.23), acem (Harsany [Har1672], 1672, s. 145), acami, acemi (Bon1939, s. 2).

3. adžeba < acaba (71): *Aceba* biçimi Türkçeden geçmiştir; Osmanlı Türkçesinde *acaba* sesletiminin yanında *aceba* sesletimi de vardı: acaba, aceba

¹ Türkçedeki alıntılıların Türkçeleşme süreci sırasında orijinal ve Türkçeleşmiş biçimlerin arasında yer aldığı varsayılan biçimlerdir. Detaylı bilgi için bakınız: Kartallıoğlu 2016a, Kartallıoğlu 2016b.

(Vig1790, s. 163), ‘aceba, ‘acaba (You1888, s. 12), aceba (Hagopian [Hag1907], 1907, s. 118), acaba, aceba (Bon1939, s. 1).

4. afijun, afion < afyon (72): *Afyon* biçimi yanında *afiyun* biçimi de Osmanlı Türkçesinde kayıtlara geçmiştir: *afyon* (Mol1641, s. 110), *âfiyûn* (Men1680, s. 326), *afiyun* (Sauerwein [Sau1855], 1855, s. 149). *Afiyun* sesletiminde Yunanca asli *ôpion ôpion* kökeninin etkisi vardır. Yunanca köken hem Škaljić hem de Skok’ta gösterilmiştir (Skok, 1971-1974).

5. äip, äjip, äjp < ayıp (75): *Ayp* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 19. yüzyılda da tespit edilmiştir: *ayp* (Arg1533, s. 135), *ayp* (Mol1641, s. 138, 139), *ayb*, *ayp* (Yağmur [Mas1677], 2019, s. 83), *ayp* (Letellier [Let1838], 1838, s. 33).

6. ajalet < ayalet (76): *Ayalet* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçime 20. yüzyılda da rastlanır: *ayalet* (Mol1641, s. 126), *ayalet* (Ahmet Vahid [Vah1924], 1924, s. 701).

7. akça < akçe (78): *Akça* biçimi Türkçeden geçmiştir, *akça* ve *akçe* biçimleri Osmanlı Türkçesinde birlikte kullanılmıştır: *akça* (Mol1641, s. 78), *akça*, *akçe* (Car1650, s. 53), *akçe*, *akça* (Men1680, s. 334), *akçe*, *akça* (Clo1730, s. 525), *akça* (Holderman [Hol1730], 1730, s. 19).

8. akrèba < akraba (79): *Akreba* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 19. yüzyılda da bu biçim tanıklanır: *akrebâ* (Men1680, s. 340), *akreba* (Ciadyrgy [Cia1834], 1834, s. 401), *akrebâ* (Bianchi [Bia1850], 1850, s. 158), *akreba* (Zenker [Zen1866], 1866-1876, s. 78), *akreba* (You1888, s. 543).

9. alajbeg < alay beyi (84): *Alaybeg* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 17 ve 18. yüzyıllarda Türkçede tanıklanmaktadır: *alaybeg* (Men1680, s. 374); *alaybeg* (Vaughan [Vau1709], 1709, s. 78).

10. Alàman, Alèman < Alaman, Alman (85): Škaljić, *Alaman* biçiminin Türkçeden geçtiği bilgisini kaydetmiştir, bu biçim Fransızcadan alıntılanan *Alman* biçimi yaygınlaşınca kadar Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır: *Alaman* (Mol1641, s. 127), *Alaman* (Men1680, s. 373), *Alaman* (Clo1730, s. 250), *Alaman* (Hindoğlu [Hin1838], 1838, s. 59), *Alaman* (Zen1866, s. 85), *Alaman* (Meynard [Mey1881], 1881, s. 100).

11. alma < alma, elma (89): Škaljić, hem *alma* hem de *elma* biçimlerinin Türkçeden geçtiğini kaydetmiştir. Bu iki biçim Osmanlı Türkçesinde birlikte kullanılmıştır: *alma* (Arg1533, s. 130), *alma* (Megiser [Meg1612], 1612, s. 96), *alma* (Mol1641, s. 105), *alma* (Car1650, s. 57), *elma* (Har1672, s. 72), *alma* (Vau1709, s. 78), *alma* (Clo1730, s. 373), *elma* (Hol1730, s. 85), *elma* (Preindl [Pre1791], 1791, s. 23), *alma* (Davids [Dav1832], 1832, s. 136). Batı Rumeli Türkçesinde kelime *alma* biçimindedir (Gülsevin, 2017, s. 146).

12. almas, elmas < elmas (90): *Almas* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, erken dönemde tanımlanmaktadır: *almas* (Arg1533, s. 130), *almaz* (Car1650, s. 57).

13. altun, altın < altın vulg.² altun (91): Škaljić, iki biçimin de Osmanlı Türkçesinden geçtiğini göstermiştir: *altun* (Arg1533, s. 130), *altun* (Mol1641, s. 108), *altun* (Car1650, s. 55), *altun* (Men1680, s. 381), *altun* (Vau1709, s. 78), *altun* (Clo1730, s. 63), *altın*, *altun* (Vig1790, s. 410). BRT'de kelime *altun* biçimindedir (Gülsevin, 2017, s. 146).

14. ama, ema < amma (91): Hem *ema* hem de *ama* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, iki biçim 20. yüzyılda da birlikte kullanılmıştır: *emma* (Arg1533, s. 166), *amma* (Mol1641, s. 158), *emma* (Har1672, s. 3), 'ammâ, emmâ (Men1680, s. 407), *emma* (Clo1730, s. 77), *amma* (Vig1790, s. 163), *amma* (Carbognano [Car1794], 1794 s. 519), *emma* (Dav1832, s. 105), *emmâ*, *ammâ* (Şemseddin Sami [Sam1885], 1885, s. 140), *emma*, *amma* (Galancızade [Gal1907], 1907, s. 37).

15. amanet < emanet (92): *Amanet* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup 19. yüzyılda da tanımlanmaktadır: *amanat* (Arg1533, s. 130), *amanet* (Mol1641, s. 24), *amanet* (Car1650, s. 58), *amanet*, *emanet* (Vig1790, s. 177), *amanet* (Mehmet Atuf [Atu1868], 1868, s. 250), *emânet* (Sam1885, s. 141).

16. ambar, hambar < ambar, anbar, hambar, hanbar (92): Škaljić, bütün biçimlerin Osmanlı Türkçesinden geçtiğini göstermiştir; *anbar*, *ambar*, *hambar* biçimleri Osmanlı Türkçesinde birlikte kullanılmıştır: *ambar* (Arg1533, s. 130), *ambar* (Mol1641, s. 82), *ambar* (Clo1730, s. 281), *ambar* (Dav1832, s. 6), *anbar*, *ambar* (Hin1838, s. 68), *embâr*, *ambâr* (Bia1850, s. 205), *ambar vulg.* *hambar*

² Bu kısaltma "vulgaris, vulgò, vulgairement, vulgaire" gibi kelimeleri karşılar ve "günlük konuşmada, halk arasında" anlamlarına gelir (Kartalhoğlu, 2022, s. 10).

(Sau1855, s. 16), anbar vulg. ambar, hambar (Zen1866, s. 99), ambar, hambar (Meynard [Mey1886], 1886, s. 850), ambar vulg. hambar (Yavuzarslan [Sam1901], 2010, s. 420), anbar, ambar (Hag1907, s. 448), hambar (Den1921, s. 67).

17. amidža < amuca, amca (94): *Amica* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 16 ve 17. yüzyıllarda Osmanlı Türkçesinde tespit edilmektedir: *amica* (Arg1533, s. 130), *amica* (Mol1641, s. 21), *amuca*, *amica* (Car1650, s. 58), ‘*amuca*, ‘*amica*, ‘*ammû* (Men1680, s. 3331).

18. antèrija < entari (95): *Antari* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde *entari* ve *antari* biçimleri birlikte kullanılmıştır: *antari*, *anteri* (Men1680, s. 461), *antari* (Clo1730, s. 766), *entari* (Hol1730, s. 97), *entari* (Dav1832, s. 145), *entari*, *anteri* (Hin1838, s. 71), *antari* (Boy1842, s. 186), *antari* (Mey1881, s. 121).

19. atmejdān < at meydanı (105): *At meydan* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim *at meydanı* yapısının konuşmadaki biçimi olarak kaydedilmiştir: *atmeydāni* vulg. *atmeydan* (Men1680, s. 35), *at meydanı* vulg. *at meydan* (Bia1850, s. 13), *at meydanı* vulg. *at meydan* (Zen1866, s. 6).

20. badava < bedava, bâd-i hava (110): *Badava* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *bâdihavâ* yapısının konuşmadaki biçimidir: *bâdihavâ* vulg. *bâdava* (Bia1846, s. 51), *bâdihavâ* vulg. *bâdavâ* (Sau1855, s. 84), *badava* (You1888, s. 65).

21. badihava < bâdi hava (110): *Badihava* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçimin *bedava* kelimesinin kökeni olduğu konusunda Şemseddin Sami de dâhil çeviri yazılı metin yazarları aynı düşüncededir: *bâdihavâ* vulg. *bâdava* (Bia1846, s. 51), *bâdihavâ* vulg. *bâdavâ* (Sau1855, s. 84), *badihava* vulg. *bedava* (Mal1863, s. 175), *badheva* vulg. *badava*, *bedava* (Zen1866, s. 158), *badihava* (Cal1869, s. 194), *badihava* vulg. *bedava* (Sam1901, s. 113).

22. badem, bajam < badem (110): *Badem* biçiminin yanında *bayam* biçimi de Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde 17 ve 18. yüzyıllarda *bayam*, *payam* biçimi tespit edilmiştir: *bayam* (Car1650, s. 76), *bayam* (Kartallioğlu [Par1665], 2015, s. 104), *badem*, *payam* (Clo1730, s. 34).

23. bakal < bakkal (115): *Bakal* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *bakkal* gibi kelime kökünde çift ünsüz bulduran kelimelerin Osmanlı Türkçesinde de ünsüz tekleşmesine uğramış olduğu Latin harfli kayıtlardan anlaşılmaktadır:

bakal (Mol1641, s. 32), bakal (Car1650, s. 72), bakal (Vau1709, s. 81), bakkal vulg. bakal (You1888, s. 71).

24. bakšiš < bahşiş (117): *Bakşiş* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *bahşiş* kelimesinin *bağşiş*, *bağşış*, *bakşiş* biçimleri Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır: bağşiş (Mol1641, s. 59), bahşiş (Men1680, s. 721), bakşiş (Vau1709, s. 81), bağşiş (Zen1866, s. 167), bağşış, bahşiş (Mey1881, s. 271, 288).

25. balduza < baldız (118): *Balduz* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 20. yüzyılda da *balduz* biçimi tespit edilmiştir: baldız, balduz (Men1680, s. 684), balduz (Vah1924, s. 521).

26. bed-dova < beddua (128): *Beddova* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 16 ve 17. yüzyılda Osmanlı Türkçesinde tanımlanmaktadır: betdova (Arg1533, s. 141), betduva (Mo1641, s. 174), bettuva (Mas1677, s. 107).

27. beg < bey (129): *Beg* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 16-19. yüzyıllarda Osmanlı Türkçesinde tespit edilmektedir: beğ (Arg1533, s. 139), beg (Meg1612, s. 101), beg (Mol1641, s. 15), beğ (Har1672, s. 176), beg (Men1680, s. 859), beg, bey (Vau1709, s. 81), beg (Clo1730, s. 82), beg (Pre1791, s. 8), bey, beg (Dav1832, s. 6), beğ (Jaubert, 1833, s. 30), bey (Schroeder [Sch1835], 1835, s. 122), beg, bey (Bianchi [Bia1846], 1846, s. 730), bey, beg (Pihan [Pih1874], 1847, s. 55, 59), bey بے (You1888, s. 97).

28. bogda < boğday (146): *Bogda* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Škaljić *boğday* biçiminden geldiğini göstermiştir; *bogday* ve *bugday* biçimleri Osmanlı Türkçesinde birlikte kullanılmıştır: boğday (Arg1533, s. 144), bogday, bugday (Mol1641, s. 111, 116), boğday (Men1680, s. 851), buğday, boğday, bogday (Clo1730, s. 37), buğday, boğday (Vig1790, s. 363), boğday (Car1794, s. 624), boğday (Sch1835, s. 123), buğday (Hin1838, s. 133), boğday (Boy1842, s. 171), boğday (Sau1855, s. 37), buğday (Mal1863, s. 231), bogday (Zen1866, s. 202), boğday, buğday (You1888, s. 111, 115), boğday (Sam1901, s. 150), bugday (Hag1907, s. 57), bogday (Bonelli [Bon1910], 1910, s. 171), boğday, buğday (Den1921, s. 39).

29. borozan < boruzen (148): *Borozan* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olmalıdır, *borozan* biçimine yakın olan konuşma dilindeki ilk *borazan* biçimi 17. yüzyılda tespit edilir: boruzan (Mol1641, s. 33), boruzen vulg. borazan (Men1680,

s. 917), boruzen (Clo1730, s. 94), boruzen, boruzan (Hin1838, s. 130), buruzen (Boyd [Boy1842], 1842, s. 200), boruzen vulg. borazan (You1888, s. 112), borizen, boruzen vulg. borazan (Sam1901, s. 142), boruzen (Hag1907, s. 486), boruzan (Bon1910, s. 291).

30. bürək < börek (154): *Bürek* Balkan Türk ağızlarından geçmiştir, *bürek* biçimi Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: börek (Mol1641, s. 74), bürək (Car1650, s. 93), bürək (Har1672, s. 72), börek (Men1680, s. 915), börek (Clo1730, s. 28), börek (Hol1730, s. 75), bürək (Dav1832, s. 146), börek (Hin1838, s. 130), börek (Boy1842, s. 187), börek (Mey1881, s. 324), börek (Sam1901, s. 148).

31. bürnus < bornuz (155): *Burnus* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde *burnuz* ve *bornus* biçimleri 19. yüzyılda tespit edilir: burnus (Mal1863, s. 204), burnus (Cal1869, s. 51), burnuz (Mey1881, s. 326), bornus, burnuz (Sam1885, s. 259), burnus, burnuz (You1888, s. 119).

32. čára < çare (163): *Çara* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 16 ve 17. yüzyılda tespit edilir: cara (Arg1533, s. 148), çara (Mol1641, s. 140), çare (Men1680, s. 1548).

33. čaršav < çarşaf (165): *Çarşav* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde bir ara biçim olarak tespit edilmektedir: çarşav (Mon1630, s. 68), çarşav (Men1680, s. 957), çarçav (Sau1855, s. 207). Kelime “Tü. çarşaf < çarşav < çarşab < Far. çârşeb” şeklinde iki ara biçimden sonra Türkçeleşmiştir. *Çarşab* biçimi de *čaršap* biçiminde Sırp ağızlarında tespit edilir (Stachowski, 1997, s. 93).

34. čérek < çeyrek (167): *Çerek* biçimi Osmanlı Türkçesinde de tanıklanmaktadır: çerek (Edw1877, s. 18).

35. čibuk < çubuk (173): *Çibuk* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, kelimenin ilk hecesinin dar ünlülü biçimi Osmanlı Türkçesinde 19. yüzyılda da tespit edilir: çibuk (Arg1533, s. 152), çubuk (Mol1641, s. 86), çibuk, çubuk (Car1650, s. 106, 111), çubuk, çibuk (Men1680, s. 1578, 1579), çibuk (Vau1709, s. 85), çipuk (Clo1730, s. 102), çubuk, çibuk, çibuk, çibık (Vig1790, s. 361), çubuk, çibuk (Hin1838, s. 179), çibuk, çubuk (Bia1850, s. 601).

36. čifčija < çiftçi (174): *Çif* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, konuşma dilindeki *çif* (<çift) biçimi Osmanlı Türkçesinde 18 ve 19. yüzyıllarda tanıklanır:

çiflik (Sey, s. 235), çiftlik, çiflik (Vig1790, s. 384), çiflik (Cal1869, s. 178), çiftlik, çiflik (You1888, s. 170).

37. čoha < vulg. çoha, çoka; çuha, çuka (179): *Çoha* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, iki biçim de Osmanlı Türkçesinde tespit edilir: *çoha* (Arg1533, s. 153), *çoka* (Mol1641, s. 76), *coka, çoha, çoka* (Car1650, s. 100, 109), *çoka* vulg. *çoha* (Men1680, s. 1673, 1681), *çoha, çuha* (Bon1939, s. 66).

38. ćàto < kâtib (185): *Kato* biçimi Osmanlı Türkçesinde de tespit edilmektedir: *kâtib* vulg. *kâto* (Men1680, s. 3834, 3835).

39. ćeif, ćejif, ćef < keyif (187): *Kef* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup 19. yüzyılda tanıklanır: *kef* (Sau1855, s. 202), *kef* (Catergian [Cat1855], 1855 s. 2), *keyf, kef* (Mal1863, s. 1147), *keyf* (Sam1885, s. 930), *keyf* vulg. *kef* (Mey1886, s. 689), *keyf, kef* (You1888, s. 564). Stachowski, *kef* biçiminin Osmanlıca döneminde halk ağzından geçtiğini düşünür (Stachowski, 1965, s. 68).

40. ćelèpoš < kellepuş (187): *Kellepoş* biçimi Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: *kellepoş* (Men1680, s. 643).

41. ćufte < köfte (198): *Küfte* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *köfte* ve *küfte* biçimleri Osmanlı Türkçesinde yan yana kullanılmıştır: *küfte* vulg. *küfte, köfte* (Men1680, s. 4084), *küfte, köfte* (Hin1838, s. 403), *köfte, küfte* (You1888, v637).

42. ćùmur < kömür (199): *Kümür* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup dar ünlülü örnekler de Osmanlı Türkçesinde tespit edilir: *kömür* (Arg1533, s. 204), *kümür* (Car1650, s. 230), *kümür, kömür* (Men1680, s. 4017, 4093), *kümür* (Clo1730, s. 110), *kömür* (Sam1901, s. 674), *kömür* (Hag1907, s. 78).

43. dòva < dua (224): *Dova* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup *duva* ve *dova* biçimleri konuşmada birlikte kullanılmıştır: *dova* (Arg1533, s. 161), *doa* (Mon1630, s. 79), *dova* (Mol1641, s. 70), *dova* (Car1650, s. 129), *du'â* (Men1680, s. 2086), *doa* (Vau1709, s. 88), *dua, dúa* (Vig1790, s. 218), *doa* (Dav1832, s. 110), *dua* (Hin1838, s. 224), *du'a* vulg. *duva* (You1888, s. 221), *dua* (Sam1901, s. 273), *duva, dua* (Hag1907, s. 77, 411), *du'a* vulg. *duva* (Bon1910, s. 126).

44. dũrbin < dũrbũn (228): *Durbin* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup kelimenin Türkçeleşme sürecinde 19. yüzyılda dahi tespit edilen bir ara biçimdir: *dũrbũn* (Mas1677, s. 245), *dũrbĩn* (Men1680, s. 2161), *dũlbin* (Vau1709, s. 93),

dürbün (Vig1790, s. 444), durbîn vulg. dürbün, dörbün (Bia1846, s. 316, 323, 1159), dürbün (Mal1863, s. 525), dürbün, durbin (Cal1869, s. 48, 239).

45. düşek < döşek (229): *Düşek* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup konuşmada *döşek* ve *düşek* birlikte kullanılmıştır: düşek (Arg1533, s. 163), düşek (Meg1612, s. 93), döşek (Mol1641, s. 86), düşek (Car1650, s. 130), düşek (Men1680, s. 2173), düşek (Vau1709, s. 88), düşek (Clo1730, s. 334), döşek (Hol1730, s. 103), döşek (Vig1790, s. 399), düşek (Pre1791, s. 6).

46. düzina < düzine (230): *Duzina* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup kelimenin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçim olarak tespit edilir: duzina (Man1893, s. 94), düzina (Mal1863, s. 526), duzina (Cal1869, s. 141), duzina (Sam1885, s. 505), dozine (Mey1881, s. 759), duzina (You1888, s. 222), duzina (Hag1907, s. 90), duzina (Bon1910, s. 156).

47. doğde < gövde (252): *Göğde* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: göğde (Arg1533, s. 175, 176), gövde (Mol1641, s. 17), gevde, gövde (Men1680, s. 4059), gövde (Car1794, s. 624), göğde vulg. gövde (Sam1901, s. 392), gövde كوكده كورده (Deny [Den1921], 1921, s. 42).

48. ehâlija < ehali, ahali (264): *Ehali* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup bu biçim 20. yüzyılda da tespit edilir: ehâlî (Men1680, s. 562), ehali (Hin1838, 89), ehali (Hag1907, s. 165), ehali (Bon1910, s. 168).

49. fûçija < fuçı (285): *Fuçı* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiş olup kelimenin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçimdir: fuçı (Arg1533, s. 171), fuçı (Mol1641, s. 87), fuçı (Men1680, s. 3555), fuçı (Clo1730, s. 190), fuçı, fuçı (Hin1838, s. 346), fuçı (Sau1855, s. 16), fuçı (Sam1885, s. 783), fuçı, fuçı (Sam1901, s. 343).

50. fünduk < findık (286): *Funduk* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Türkçeleşmiş biçimi olan *findık* biçimiyle birlikte tespit edilir: funduk (Arg1533, s. 171), finduk, funduk (Car1650, s. 153), funduk (Har1672, s. 72), funduk, bunduk, funtuk (Men1680, s. 3551), funduk (Clo1730, s. 146), funduk (Hol1730, s. 85), findık (Vig1790, s. 64), funduk (Dav1832, s. 136), findık (Hin1838, s. 346).

51. gâzeta < gazete (290): *Gazeta* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 20. yüzyılda da tespit edilir: kazeta (Vig1790, s. 387), gazeta (Cat1855, s. 14), gazeta, kazeta (Mal1863, s. 865), gazeta (Cal1869, s. 190), gazeta (Sam1885, s. 751),

gazeta vulg. kazeta (Mey1886, s. 385), gazeta (Hag1907, s. 92), gazeta (Bon1910, s. 64).

52. gròš < guruş, kuruş (292): *Groş* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *kuruş* kelimesinin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçim olarak tespit edilmiştir: *groş* (Mol1641, s. 78), *groş*, *goroş* (Men1680, s. 3398), *groş* (Clo1730, s. 812), *guruş*, *gruş*, *kuruş*, *kruş* (Vig1790, s. 344), *groş* (Pre1791, s. 123), *gruş* (Car1794, s. 560), *guruş* (Mal1863, s. 864), *guruş* (Man1893, s. 86), *guruş* vulg. *kuruş* (You1888, s. 346).

53. hàlač < hallaç (303): *Halaç* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ünsüz teklesmesine uğramış biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: *halac* (Car1650, s. 169), *hallac* (Clo1730, s. 256), *halac* (Dav1832, s. 130), *hallac*, *hallaç* (Mal1863, s. 445), *hallâc* vulg. *halaç* (Zen1866, s. 393), *hallaç* vulg. *hallaç* (Mey1881, s. 662).

54. hândžar < hançer, hançer (310): *Hancar* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bir ileri biçim olarak 19. yüzyılda da tespit edilir: *hancar* (Arg1533, s. 180), *hançar* (Mol1641, s. 87), *hancar* (Car1650, s. 170), *hancar* (Vau1709, s. 86), *hancer*, *kancar* (Clo1730, s. 607), *hancar* (Dav1832, s. 143), *hançer*, *hancher* (Hin1838, s. 212).

55. hòşaf, hòşap < hoşaf (333): *Hoşap* biçimi de *hoşaf* biçiminin yanında Osmanlı Türkçesinden geçmiş olmalıdır: *hoş âb* vulg. *hoşâb*, *hoşâv* (Men1680, s. 1974), *hoşab*, *hoşaf* (Hin1838, s. 214), *hoşab* vulg. *hoşaf* (Mal1863, s. 487), *hoşab*, *hoşaf* (Mey1881, s. 718), *hoşab* vulg. *hoşaf* (You1888, s. 424), *hoşab* vulg. *hoşaf* (Sam1901, s. 464).

56. imrahor, mirahor < mirahor (346): *İmrahor* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, önce konuşmadaki bir biçim olarak tespit edilir: *emir ahur / ahır* (Mon1630, s. 85), *imrohor* (Mol1641, s. 38), *imrehor* (Har1672, s. 102), *emir ahor* vulg. *imrohor*, *mirahor* (Clo1730, s. 743), *mirahor* (Boy1842, v211), *emiriâhor* vulg. *mirahor* (Bia1843, s. 567), *emîr-i âhôr* vulg. *embrohôr*, *emrohôr*, *mîrahôr* (Zen1866, s. 19), *mirahor* (Cal1869, s. 151), vulg. *imrahor* (Redhouse [Red1890], 1890, s. 47), *mirahur* vulg. *emirhor* (Sam1901, s. 803).

57. jàlduz < yaldız (360): *Yalduz* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: *yalduzcı* (Mol1641, s. 44), *yaldız* (Men1680, s. 1860).

58. jàzuk < yazık (365): *Yazuk* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 18. yüzyılda da tespit edilir: yazık (Arg1533, s. 260), yazuk (Meg1612, s. 89), yazuk (Car1650, s. 351), yazık (Men1680, s. 5541), yazuk (Clo1730, s. 98), yazık (Vig1790, s. 101), yazık (Dieterici [Die1854], 1854, s. 157).

59. jılduz, ılduz < yıldız (371): *Ilduz, yılduz* biçimleri Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, dudak uyumuna uymayan bir biçim olarak 17. yüzyılda da tespit edilir: yıldız (Arg1533, s. 262), ılduz (Mon1630, s. 107), yıldız (Men1680, s. 5602), yıldız (Clo1730, s. 68), yıldız (Vig1790, s. 48), ıldız, yıldız (Dav1832, s. 120, 220).

60. kàduna < kadın (379): *Kadun* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, dudak uyumuna uymayan bir biçim olarak Osmanlı Türkçesinde 18. yüzyılda da tespit edilir: kadun (Mol1641, s. 26), kadun (Car1650, s. 196), hâtûn vulg. kadın, kadûn (Men1680, 1830, s. 3577), kadun, kadın (Vau1709, s. 95), kadun (Clo1730, s. 177), kadın (Hin1838, s. 349), hâtun vulg. kadın, kadın (Bia1843, s. 415, 714), hâtûn vulg. kadın (Red1890, s. 818).

61. kajmèkam, kajmàkam < kaymakam (384): *Kaymekam* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *kaymekam* biçimi kelimenin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçim olarak tespit edilir: kaymekam (Mon1630, s. 125), kaymakam (Mol1641, s. 30), kaymekam (Har1672, s. 57), kâimmekâm vulg. kaymakam (Men1680, s. 3607), kaymaykam (Vau1709, s. 96), kaim mekam vulg. kaymakan (Clo1730, s. 356), kaymakam (Hin1838, s. 353), kaymekam (Boy1842, s. 199).

62. kapùdanpaša < kaptan paša (394): *Kapudan paša* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 20. yüzyılın başında da tespit edilir: kapitan paša (Mol1641, s. 30), kabdan başa (Car1650, s. 194), kapudanpaša (Men1680, s. 3621), derya kapudanı vulg. kapudan paša (Clo1730, s. 129), kaptan paša (Vau1709, s. 94), kapıdan paša (Vig1790, s. 218), kapudan paša (Dav1832, s. 131), kapudan paša (Boy1842, s. 197), kapudan paša (Sam1901, s. 588).

63. kîmet < kıymet (408): *Kîmet* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: kîmetli (Car1650, s. 216), kıymetlü (Men1680, s. 3827), kîmetli (Sam1885, s. 865).

64. kujùndžija < kuyumcu (422): *Kuyuncı* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bir ağız verisi olarak Türkçede tespit edilir: kuyuncı (Arg1533, s. 206), kuyumcı (Mol1641, s. 39), kuyuncı (Car1650, s. 229), koyumci, kuyumci (Men1680, s. 3811).

65. kulambàra < gulâmpare (423): *Kulambara* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, konuşma dilindeki biçim olarak Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır: kolombara (Arg1533, s. 202), gulâmpâre vulg. kulambara (Men1680, s. 3418), gulampara, kulambara (Hin1838, s. s. 335), gulâmpâra vulg. kulâmbârâ (Bia1846, s. 1045), gulâm-pâre vulg. kulumpara (Sam1885, s. 754), kulampara (Mey1886, s. 575).

66. kùrşum < kurşun (427): *Kurşum* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde 17. yüzyılda tespit edilir: kurşum (Men1680, s. 655), kuguşun, kurguşum, kurguşun, kurşum (Duman [Sey.], 1995, s. 281).

67. limun < limon (435): *Limun* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 19. yüzyılda da tespit edilir: limun vulg. ilimûn (Men1680, s. 401, 4220), limon (Vig1790, s. 368), ilimon, ilmon, limon (Hin1838, s. 63), limun (Boy1842, s. 79), limun (Die1854, s. 141), limun, limon (Mal1863, s. 1172), limon, ilimûn, limûn, limu (Zen1866, s. 92, 795, 798).

68. maşàla < meşale (447): *Maşala* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ileri bir biçim olarak konuşmada 19. yüzyılda da tespit edilir: maşala (Arg1533, s. 210), maşala (Mol1641, s. 90), miş'alet vulg. meş'ale (Men1680, s. 4668), maş'ala (Sau1855, s. 248), meş'ale vulg. maşala (Mal1863, s. 1262), meş'ale (Sam1885, s. 1031), maş'ala (Mey1886, s. 764), meş'ale vulg. maşala (You1888, s. 693).

69. mâşet, mâşat < meşhed vulg. meşat (448): *Maşat* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *maşatlık* kelimesinde günümüzde de kullanılmaktadır: maşat (Arg1533, s. 210), meşhed vulg. maşatlık (Hin1838, s. 442), meşhed (Sam1885, s. 1033), maşatlık (Bon1939, s. 226).

70. mèhlem, mèmlem < melhem, merhem vulg. mehlem (453): *Mehlem* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, konuşma dilinde bir ağız verisi olarak tespit edilir: mehlem (Mol1641, s. 90), mehlemci (Mol1641, s. 40), melhem vulg. mehlem (Bon1910, s. 298), mehlem (Let1838, s. 92).

71. Mèhmed, Mehèmed < Mehmed (453): *Mehemed, Mehmed* biçimleri Osmanlı Türkçesinden geçmiştir; *Mehammed, Mehemed* biçimleri kelimenin *Mehmed* (< *Mehmet*) oluş sürecinde ara biçimlerdir: Mehemet, Mehmet (Arg1533, s. 211), Mehemet (Har1672, s. 9), Muhammad vulg. Mehmet (Men1680, s. 4458), Mehemed (Vig1790, s. 248), Mehemed (Boy1842, s. 19), Mehemed, Mehemet

(Mal1863, s. 1223), Mehemet (Pih1847, s. 187), Muhammed, Mehmed (Sam1885, s. 991), Muhammed vulg. Mehmed (You1888, s. 705), Mehemed (Hag1907, s. 258), Meemed, Mêmnet (Den1921, s. 384, 761).

72. mèsdžid, mèçet, mèçit < mescid (460): *Meçit* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bir ağız verisi olarak Osmanlı Türkçesinde tespit edilir: meçid (Car1650, s. 239), mesçid, mesçed (Men1680, s. 4643), mescid, meçid (Hin1838, s. 438).

73. metèriz < metrsi (461): *Meteriz* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Türkçede bir ağız verisi olarak tespit edilir: meteris (Mol1641, s. 80), meteris, meteriz (Car1650, s. 243), meteris (Men1680, s. 4321), meteris (Clo1730, s. 17), meteris (Dav1832, s. 143), meteriz (Sch1835, s. 134), meteriz (Hin1838, s. 420), meteris (Cal1869, s. 36), meteris (Sam1901, s. 789), meteris (Bon1910, s. 165).

74. musáfir < misafir (476): *Müsafir* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 20. yüzyılda da tespit edilir: müsafir (Arg1533, s. 215), misafir (Mol1641, s. 28), musafir (Car1650, s. 249), müsâfir (Men1680, s. 4607), musafir (Clo1730, s. 282), misafir (Hin1838, s. 436), müsafir (Mey1886, s. 757), müsafir (Sam1901, s. 804), müsafir (Hag1907, s. 59).

75. musevèda < müsvedde (477): *Müsevede* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *müsevede* biçiminin ünsüz tekleşmesine uğramış biçimidir: müsevede (Arg1533, s. 215), müsevede (Mol1641, s. 64), müsevvedet, müsevvede (Men1680, s. 4661), müsevvede (Clo1730, s. 56), müsevvede (Hin1838, s. 439), müsevvede (Cal1869, s. 103), müsvede, müsevvede (Sam1885, s. 1027).

76. mùtfak, mùtvak < mutfak, mutpak (480): *Mutvak* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, kelimenin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçimdir: mutbah, mutvak (Hin1838, s. 445), matbah vulg. mutvak (Sau1855, s. 112), mutvak (Cat1855, s. 142), mutbah, mutvak vulg. mutfak (Mal1863, s. 735, 1269), matbah (Zen1866, s. 857), mutbah, mutvak (Cal1869, s. 37, 102), matbah vulg. mutvak (You1888, s. 686).

77. nàna < nane (487): *Nana* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *nane* biçimiyle birlikte Osmanlı Türkçesinde tespit edilir: nâne (Arg1533, s. 216), nana (Car1650, s. 253), na'na', nu'nu', na'ne vulg. nane, nana (Men1680, s. 5213), nane (Hol1730, s. 92), nane (Vig1790, s. 403), nane, nana (Hin1838, s. 476, 481).

78. nišeste, nišesta < nišasta (493): *Nišeste* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bir ağız verisidir: nišâste vulg. nišeste (Men1680, s. 5180), nišaste (Mal1863, s. 1357), nišeste (Cal1869, s. 177).

79. ògraš < uğraş (500): *Ograş* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *uğraş* biçimiyle birlikte Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır: ograş (Arg1533, s. 219), ograş (Men1680, s. 522), uğraş (Hin1838, s. 82), ograş (Zen1866, s. 124), oğraş, uğraş (Mey1881, s. 171), oğraş (Sam1901, s. 931).

80. òka < okka (500): *Oka* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, konuşmada bir ağız verisi olarak tespit edilir: oka (Har1672, s. 66), vakıye vulg. oka (Men1680, s. 528), oka (Vau1709, s. 80), oka, okka, vakıye (Hin1838, s. 83, 492), oka (Bia1850, s. 253), okka (Cat1855, s. 106), vakiyet, vukiyet vulg. oka, okka (Mal1863, s. 148, 1424), oka (Zen1866, s. 126), okka, kye, kıye (Mey1881, s. 179; Mey1886, s. 602), oka (Sam1885, s. 185), okka, oka (You1888, v903).

81. òmač < oğmaç (502): *Omaç* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, 19. yüzyılda konuşma verisi olarak tespit edilir: ovmac (Hin1838, s. 87), umac (Bia1850, s. 261), omac (Zen1866, s. 132), oğmac (Sam1901, s. 940).

82. osànma < usanma (504): *Osan-* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde *usan-* biçimine göre daha yaygın kullanılmıştır: ossan- (Arg1533, s. 222), osan- (Men1680, s. 515), osan- (Clo1730, s. 786), osan- (Hin1838, s. 80), osan- (Mal1863, s. 145), osan- (Zen1866, s. 123), osan- (Man1893, s. 177), usan- (Sam1901, s. 1261), osan- (Hag1907, s. 122).

83. paràdžik < parecik (510): *Para* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *pare* biçimine göre daha yaygın olduğu tespit edilir: para (Arg1533, s. 223), para (Mol1641, s. 78), para (Car1650, s. 271), pâre vulg. para (Men1680, s. 648), pare, para (Vig1790, s. 209), pare, para (Hin1838, s. 100), pâre vulg. pâra (Bia1846, s. 442), para (Die1854, s. 97), pare, para (Mal1863, s. 251).

84. refèna < herfene, herifâne (533): *Refene* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesinde bir ağız verisi olarak tespit edilir: 'ârifâne vulg. ırfâne, refene (Men1680, s. 3198), refene (Hin1838, s. 248), refene (Mey1886, s. 22).

85. ròspija < orospu (536): *Rospı* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, kelimenin Türkçeleşme sürecinde bir ara biçimdir: rosp (Mol1641, 41), ruspi vulg.

oruspi (Men1680, s. 2383), rospu (Sch1835, s. 136), orospı, orospu, rospu (Bia1846, s. 764), rospı vulg. rospu (Bia1843, s. 387), ruspi vulg. orospu (Sam1901, s. 936).

86. sahat < saat; sahäçija, sahädzija < saatçı (542): *Sahat* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, Osmanlı Türkçesi konuşma dilinde tespit edilir: saat, sahat (Arg1533, s. 227), saat, sahat (Mon1630, s. 168), sahat (Har1672, s. 5), sâ'at vulg. sahat (Men1680, s. 2516), saat, sahat (Clo1730, s. 279), sahat (Hol1730, s. 71), sahat (Pre1791, s. 7), saat, sahat (Hin1838, s. 261).

87. satura, satura < satır (551): *Satur* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: sâtûr, satur vulg. satır (Men1680, s. 2515, 2907), satur, satır (Clo1730, s. 157), satur, satır (Hin1838, s. 261), sâtûr sâtûr vulg. satır (Red1890, s. 1028).

88. skela, skele < iskele (567): *Skele* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: skele (Arg1533, s. 236), skele (Mon1630, s. 175), iskele (Men1680, s. 217), eskele, skelle (Zen1866, s. 49).

89. skèmlija, scèmlija < iskemle (567): *Skemle* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: skemli (Arg1533, s. 236), skemli (Mon1630, s. 175), skemle (Har1672, s. 64), iskemle, skemre (Clo1730, s. 672).

90. skèrlet < iskerlet (568): *Skerlet* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: sıkarlât vulg. iskerlet (Men1680, s. 217, 2633), iskerlet, sıkırlat, iskırlat vulg. iskarlet (Clo1730, s. 132, 612), sıkarlat, iskerlet (Hin1838, s. 271), skarlat, iskerlat (Zen1866, s. 49).

91. spànac < ispanak (570): *Spanak* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: spanak (Arg1533, s. 237), sipânâc, isfinâc, isfânâc, ispanak (Men1680, s. 173, 215, 2534), ıspanak, spanak (Clo1730, s. 734).

92. Stàmbol < Istanbul (572): *Stambol* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: Stambol (Arg1533, s. 237), Stambol (Meg1612, s. 112), Stanbol (Mon1630, s. 177), Stambol (Har1672, s. 8), Istambıl, Istanbul, Istambol, Stambol, İstambol (Pre1791, s. 95).

93. sùal, sùval < sual (572): *Suval* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: suval (Arg1533, s. 238), suval (Mol1641, s. 56), sual, suval (Sey., s. 313).

94. šemìdan, šamìdan < şamdan (585): *Şamıdan* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: şamıdan (Dav1832, s. 144).

95. škèmbè < işkembe (591): *Şkembe* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, ön seste ünlü türemesinin bulunmadığı bu biçim Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: şkembe (Arg1533, s. 242), işkembe, şikembe (Men1680, s. 243), şikembe, işkembe (Hin1838, s. 42, 289).

96. tàbor < tabur (594): *Tabor* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim Osmanlı Türkçesinde yaygın olarak tespit edilir: tabor (Mon1630, s. 183), tabor (Men1680, s. 3062), tabor (Hin1838, s. 308), tabur, tabor (Mal1863, s. 729).

97. tahtapoš < tahtapoş (596): *Tahtapoş* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: taktapoş (Mol1641, s. 81), tahtapoş (Men1680, s. 1684), tahtapoş (Clo1730, s. 561), tahtapoş (Sam1901, s. 1152), tahtapoş (Hag1907, s. 487), tahtapoş vulg. tahtaboş (Bon1910, s. 312).

98. tefter, tevtèr (606): *Teftèr* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim çeviri yazılı metin yazarları tarafından konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: tefter (Arg1533, s. 244), defter, tefter (Mol1641, s. 30, 65), defter, tefter (Car1650, s. 117), defter (Men1680, s. 2096), tefter, defter (Hin1838, s. 160), defter vulg. tefter (Bia1846, s. 306), defter vulg. tefter (Sau1855, s. 118), tefder (Cat1855, s. 106).

99. teftèrdar, deftèrdar < defterdar (606): *Teftèrdar* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: defterdâr (Men1680, s. 2097), tefterdar (Vau1709, s. 92), difterdar vulg. tefterdar (Clo1730, s. 792).

100. tèste < deste (614): *Teste* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: teste (Arg1533, s. 247), deste (Men1680, s. 2081), teste (Bia1835, s. 526), deste, teste (Hin1838, s. 224), deste, teste (Mal1863, s. 508), deste vulg. teste (Mey1881, s. 740).

101. tèza, tèze (616): *Teze* biçimi Osmanlı Türkçesinde de tespit edilir: deyze, teyze, tize, tizye (Men1680, s. 2212), teyeze (Clo1730, s. 29), deyze, teyze (Hin1838, s. 239), teyze vulg. teze (Sam1901, s. 1225).

102. traboloz, trabolos < trablus (620): *Trabolos* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim Osmanlı Türkçesinde tespit edilir: Tarabulus (Arg1533, s. 243), Tırabolos, Trabolos (Men1680, s. 3093, 3095), Tırabolos (Clo1730, s. 831), Tarabulus (Vig1790, s. 450), Trabulus (Dav1832, s. 154), Tarablus (You1888, s. 1116).

103. trabòzani < tırabzan, tırabzun (621): *Trabozan* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: Drabizon (Mol1641, s. 130), Tarabozan, Tarabozon, Tarabzen, Tarabefzun (Sey., s. 322), Trabezun (Mal1863, s. 742), Tarabuzan (You1888, s. 1116).

104. ùlček < ölçek (631): *Ülçek* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, *ölçek* ve *ülçek* biçimleri yan yana kullanılmıştır: ölçek (Men1680, s. 541), ülçek (Vau1709, s. 80), ölçek (Clo1730, s. 406), ölçek (Hin1838, s. 85).

105. ùljum < ölüm (632): *Ülüm* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: ölüm (Arg1533, s. 252), ölüm (Men1680, s. 544).

106. ùşur < öşr, öşur (634): *Uşur* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim 19. yüzyılda tespit edilir: öşr, öşür (Hin1838, s. 327), ‘uşr, ‘öşür (Mal1863, s. 814), üşr, üşür (Sam1885, s. 729).

107. zàbun < zebun (643): *Zabun* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: zabun (Arg1533, s. 265), zabun (Car1650, s. 362), zabun (Mas1677, s. 831), zebûn vulg. zabun (Men1680, s. 2427), zabun (Clo1730, s. 166), zebun, zabun (Vig1790, s. 394), zebun, zabun (Hin1838, s. 255), zabun (Dieterici, 1854, s. 116), zebun, zabun (You1888, s. 1290), zabun (Hag1907, s. 474).

108. zàif, zàjif < zayıf (645): *Zaif* ve *zayıf* biçimleri Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: zaif (Arg1533, s. 266), za’if (Men1680, s. 1926), zayıf (Vig1790, s. 385), za’yif (Bon1910, s. 247).

109. zàim, zàjim < zaim (645): *Zayim* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: zaim, zayım (Vig1790, s. 455), zâ’im vulg. zâyim (Red1890, s. 944).

110. zelzèla, zèrzèla < zelzele (651): *Zerzele* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak çeviri yazılı metin yazarlarınca tespit

edilir: zerzele (Arg1533, s. 267), zelzele (Men1680, s. 1940), zerzele زلزله (Hol1730, s. 70), zelzele, zerzele (Hin1838, s. 257), zelzele, zerzele (Mal1863, s. 577), zelzele vulg. zerzele (Hag1907, s. 473).

111. zendžèfil, zindžèfil < zencefil (651): *Zincefil* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak tespit edilir: zenzebil (Arg1533, s. 266), zencebil vulg. zincefil (Men1680, s. 2471), zincifil (Vau1709, s. 89), zencebil, zencefil (Vig1790, s. 388), zencefil, zencebil (Hin1838, s. 258).

112. zerzèvat, zarzàvat < zerzevat, zebzevat (652): *Zarzavat* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir, bu biçim konuşmadaki biçim olarak çeviri yazılı metin yazarlarınca tespit edilir: sebzevât (Men1680, s. 2539), sebzevat, zavzavat (Hin1838, s. 263), sebzevat vulg. zarzavat (Man1893, s. 288), sebzevât vulg. zarzavat (Sam1885, s. 571), sebzevat vulg. zarzavat (Hag1907, s. 358), sebzevat vulg. zavzavat, zarzavat (Bon1910, s. 70, 182, 312).

113. zùbun < zıbın (655): *Zubun* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir: zubon, zubun (Car1650, s. 369), zıbun (Boy1842, s. 185).

114. zumùrut, zumùrud < zümürüt (656): *Zumurut* ve *zumurud* biçimleri Türkçeden geçmiştir: izmürüt, zümürüt (Arg1533, s. 190, 268), zümürüt (Car1650, s. 369), zümürüt (Vig1790, s. 378), zümürüt, zümürüt (Hin1838, s. 257).

Škaljić'in eserinde, 114 alıntının dışında bazı ek ve edatların da standart Türkiye Türkçesinden değil de Osmanlı Türkçesi konuşma dili üzerinden geçtiği görülmektedir:

alàhbilur (82): {-Ur} geniş zaman eki Osmanlı Türkçesinden yuvarlak ünlülü olarak geçmiştir. 16. 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde düz ünlülü tabanlardan sonra dudak uyumuna bağlı değildir, 18. yüzyılda uyumlu örnekler bulunmasına rağmen uyum tamamlanmamıştır (Kartallıoğlu, 2011, s. 334-335).

alahiçun (82): *İçün* biçimi Osmanlı Türkçesinden geçmiştir. *İçin-içün* biçimleri Osmanlı Türkçesinde 15-20. yüzyıllar arasında birlikte kullanılmıştır (Kartallıoğlu, 2022, s. 145-146).

alahunèmrile (83): {-(n)Un} ilgi hâli eki Osmanlı Türkçesinden yuvarlak ünlülü olarak geçmiştir. 16 ve 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde düz ünlülü

tabanlardan düzensizlik gösterirken 18. yüzyılda uyumlu olarak tespit edilir (Kartallıoğlu, 2011, s. 410).

alahvèrsun (83): {-sUn} emir eki Osmanlı Türkçesinden yuvarlak ünlülü olarak geçmiştir. 18. yüzyılda dahi düz ünlülü tabanlardan sonra tam olarak uyuma girmemiştir (Kartallıoğlu, 2011, s. 287).

aldumašće (87), anladum (95): {-DUm} görülen geçmiş zaman eki Osmanlı Türkçesinden yuvarlak ünlülü olarak geçmiştir. 16 ve 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde düz ünlülü tabanlardan düzensizlik gösterirken 18. yüzyılda uyumlu olarak tespit edilir (Kartallıoğlu, 2011, s. 373).

öldi (501) (Akşam oldi): {-DI} görülen geçmiş zaman eki Osmanlı Türkçesinden yuvarlak ünlülü tabanlardan sonra düz ünlülü olarak geçmiştir. 18. yüzyılda dahi yuvarlak ünlülü tabanlardan sonra tam olarak uyuma girmemiştir (Kartallıoğlu, 2011, s. 117).

Sonuç

Abdulah Škaljić'in "Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku" adlı sözlüğünün madde başlarının taranmasıyla belirlenen 114 kelimenin Osmanlı Türkçesinde kullanıldığı zaman, ses ve biçim yapılarıyla birlikte yüzyıl yüzyıl tespit edilmeye çalışılmıştır: adžamija < acami 1533, adžeba < aceba 1790, afijun < afiyun 1680, almas 1533, bajam < bayam 1650, bakšiš < bakşış 1709, čaršav < çarşav 1630, fūčija < fuçı 1533, kajmekam < kaymekam 1630, mašala < maşala 1533. Bu biçimler aynı zamanda Türkçe alıntılarının Boşnak, Sırp ve Hırvat dillerine alıntılındıkları tarihler hakkında fikir verir.

Balkan dillerinde bugün de kullanılan Türkizimlerin bir kısmı orijinal ve orijinal biçimlerine yakın biçimleriyle Osmanlı Türkçesinde kullanılmış olan ve artık standart Türkiye Türkçesinde kullanılmayan biçimlerdir: *ayb-ayp*, *emma-amma*, *anbar-ambar*, *badihava-badava*, *boruzen-boruzan*, *keyf-kef*, *dua-doa*, *durbin*, *fuçi-fuçı*, *groš-kruş-goroş*, *hoşav*, *gulampara-kulambara-kulampara*, *Mehemmed-Mehmed*, *meteris-meteriz*, *rospi-rospu*, *skele*, *skemle*, *Trabolos*, *zavzavat-zarzavat*... Bir kısmı ise Türkçedeki alıntılarının Türkçeleşme süreçlerindeki ara biçimler olarak tespit edilmiştir: *abanos-abanus* (Tü. abanoz < abanos < abanus < Far. âbnûs), *çarşav* (Tü. çarşaf < çarşav < çarşab < Far. çârşeb), *fuçi-fuçı* (Tü. fiçi < fuçı < fuçi < Yun. boutsi), *groş* (Tü. kuruş < guruş < gruş < groş < Alm.

Groschen), *kaymekam* (Tü. kaymakam < kayimmakam < kaimmakam < Ar. kâ'im-i makâm), *mutfak-mutvak* (Tü. mutfak < mutvak < mutbak < mutbah < Ar. matbah). Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça; Türkçe üzerinden geçen Arapça, Farsça ve Batı kökenli alıntıları Osmanlı Türkçesindeki ara biçimleriyle koruyup yaşatmaktadır.

Türkizmler, Osmanlı Türkçesi ve Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça arasındaki dil ilişkilerinin bir sonucu olarak sadece adı geçen üç dil için değil fonoloji, morfoloji ve sentaks özellikleri bakımından Osmanlı Türkçesi dil tarihi bakımından da dil verileri sunar. Bu özelliğiyle üç dil, tarihî Osmanlı Türkçesindeki bazı veriler için bir kontrol kaynağıdır. Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde Türkçe kökenli kelimelerdeki yazı ve konuşma varyantlarından kaynaklanan çok biçimlilik de Türkizmlerde tespit edilebilmektedir: akça < akça-akçe, alajbeg < alaybeg-alaybegi, alma < alma-elma, altun-altın < altın-altun, atmejdān < at meydanı-at meydan, beg < beg-beğ-bey, bogda < boğday-buğday, düşek < döşek-düşek, oğraş < oğraş-uğraş.

İncelenen 114 kelime, Osmanlı Türkçesi konuşma dili verileridir. Çeviri yazılı metin yazarlarının vulg. kısaltmasıyla kaydettikleri halkın konuşmada kullandığı biçimler, Abdulah Škaljić'te kayıtlı Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça biçimlerle örtüşmektedir. Kelimelerin yanında Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde kullanılan bazı ekler de o dönemde kullandıkları biçimleriyle, dudak uyumuna bağlı olmaksızın adı geçen dillere alıntılanmıştır: alâhbilur (<{-Ur}), alahiçun (< içün), alahunêmrile (<{-n)Un}), alahvêrsun (<{-sUn}), aldumašče (<{-DUM}), anladum, òldi (Akşam oldi) (<{-DI}).

Boşnakça, Sırpça ve Hırvatçadaki Türkizmlerin kaynağı sadece standart Türkiye Türkçesi olmayıp büyük oranda eskiden beri var olan Anadolu ağızları ile İstanbul'un fethinden itibaren artan Rumeli ağızlarıyla standartları oluşan İstanbul merkezli Osmanlı Türkçesi konuşma ve yazı dilidir. Düşük bir oranda da olsa önceki çalışmalarda belirtildiği gibi Tatar, Kıpçak ve Bulgar Türkçeleri de Türkizmlerin kaynakları arasında yer alır.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Adamović, M. (2009). *Floransalı Filippo Argenti'nin notlarına göre (1533) 16. yüzyıl Türkçesi* (A. Merhan, çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Adamović, M. (1969). Škaljić, Abdulah: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Svjetlost. *TDAY Belleten*, 17, 289-292.
- Ahmet Vahid (1924). *A condensed dictionary English-Turkish*. Oxford University Press.
- Bianchi, X. (1846). *Dictionnaire Francais-Turc*. tome second. G-Z. Imprimeur du Comité des Traductions Orientales de Londres.
- Bianchi, X. (1850). *Dictionnaire Turc-Francais-I*, tome premier. (م-ا). Imprimeur du Comité des Traductions Orientales de Londres.
- Bonelli, L. (1939). *Lessico Turco-Italiano*. Istituto per L'orientale.
- Bonelli, L. ve Iasigian, S. (1910). *İtalyanca Mükaleme ve Lugat Kitabı, Il turco parlato (lingua usuale Costantinopoli), Cenni grammaticali, dialoghi e Vocabolario italiana-turco*. Tipografia della Casa Editrice Italiana di C. De Luigi.
- Boyd, Ch. (1842). *The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language*. Firmin Didot Frères.
- Calfa, A. (1869). *Dictionnaire de poche Français-Turc*. Paris.
- Carbognano, C. C. de (1794). *Primi principi della gramatica Turca*. Sacrae Congregationis De Propaganda Fide.
- Catergian, S. (1855). *Guide de conversation Turc-Français-Allemand, Türk ve Fransız ve Alman lisanlarından müretteb mükâlemât*. Imprimerie des Méchitharistes.
- Čaušević, E. (2008). 19. yüzyılda Bosna'da konuşulan Türkçenin ağız özellikleri. *Perspectives on Ottoman studies-papers from 18th symposium on the*

international committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at The University of Zagreb. *Ottoman Studies*, 1, 295-204.

Čaušević, E. (2012). Bosna-Hersek Fransiskan papazları tarafından yazılmış olan Türkçe gramerler ve sözlükler. (Haz. Fikret Turan, Türkan Alvan, Betül Nizam, Zeynep Kevser Şerefoğlu, Feyzi Çimen, Şerif Eskin). *Uluslararası Türkçenin batılı elçileri sempozyumu bildirileri* içinde (s. 69-85). 2016. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Čaušević, E. (2014). *The Turkish language in Ottoman Bosnia*. The Isis Press.

Ciadyrgy, A. (1834). *Dizionario Italiano e Turco che forma il secondo volume del dizionario Turco, Arabo, Persiano ed Italiano*. De Propaganda Fide.

Clodius, J. Ch. (1730). *Compendiosum lexicon Latino-Turcico-Germanicum*. Leipzig.

Davids, Arthur Lumley (1832). *A Grammar of the Turkish language*. R. Watts.

Deny, J. (1921). *Grammaire de la langue Turque (Dialecte Osmanlı) / Türk dili grameri (Osmanlı Lehçesi)* (A. U. Elöve, çev.). (İstanbul 1941). Paris.

Dieterici, Fr. H. (1854). *Chrestomathie Ottomane précédée de tableaux grammaticaux et suivie d'un glossaire Turc-Français*. George Reimer.

Đinđić, M. (2022). Škaljić'in sözlüğünde kaydedilmeyen Türkizimler kaynağı olarak Sırp Bilimler ve Sanat Akademisi sözlüğü. Dilek Yalçın Çelik-Emine Yılmaz-Samet Kumanlı (ed.). *Türklük bilimi araştırmaları Şükrü Hâluk Akalın armağanı kitabı* içinde (s. 253-259). Akçağ.

Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre 17. yüzyılda ses değişimleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Edwin, A. (1877). *A simple transliteral grammar of the Turkish language*. Ballantyne, Hanson and Co. Edinburgh and London.

Eker, S. (2006). Bosna'da etno-linguistik yapı ve Türk dili ve kültürü üzerine. *Millî Folklor*, 72, 71-84.

Ewa S.-G. (2005). *Turkish lexical content in ditionario della lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641)*. Księgarnia Akademicka.

Filan, K. (2019). Osmanlı Bosnası'nda Türkçenin konumu üzerine. Zekeriya Kurşun, Ahmet Usta, Emine Tonta Ak (ed.), *Dünden bugüne Bosna-Hersek ve Aliya İzzetbegoviç uluslararası sempozyum bildirileri* içinde (s. 451-463). Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi-Gaziosmanpaşa Belediyesi.

- Galancızade, H. T. (1907). *Türkisch deutsches Wörterbuch*. Otto Holtez's Nachfolger in Leipzig.
- Gülsevin, G. (2107). *Yaşayan Türkiye Türkçesi ağızlarının tarihî dönemlerini belirleyebilmek için bir yöntem denemesi örneği XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hagopian, V. H. (1907). *Ottoman-Turkish conversation-grammer*. London.
- Harsany, J. N. de (1672). *Colloquia familiaria Turcico Latina seu status Turcicus loquens*. Coloniae Brandeburgicae.
- Hindoğlu, A. (1838). *Hazine-İ lugat ou dictionnaire Turc-Français*. Vienne.
- Holderman, J.-B. (1730). *Grammaire Turque ou methode courte et facile pour apprendre la langue Turque*. İbrahim Müteferrika.
- Jaubert, P. A. (1833). *Éléments de la grammaire Turke*, 2e Édition. Imprimerie Firmin Didot.
- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde eklerin ses düzeni (16, 17 ve 18. yüzyıllar)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2015). *Söz kitabı Türkçe-İtalyanca sözlük, Bernardo Da Parigi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2016a). Osmanlı Türkçesinde ara biçim-I: Batı kökenli kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 18, 103-124.
- Kartallıoğlu, Y. (2016b). Osmanlı Türkçesinde ara biçim-II: Batı kökenli kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 19, 53-64.
- Kartallıoğlu, Y. (2022). *Stambol'dan İstanbul'a: Osmanlı Türkçesi telaffuz kayıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kırbaç, S. (2013). Türk dilinin Boşnakça ile ilişkileri ve Abdulah Škaljić. *JASSS (The Journal of Academic Social Science Studies)*, 6(4), 895-911.
- Letellier, V. (1838). *Vocabulaire oriental Français-Italien, Arabe, Turc et Grec*. Chez l'auteur.
- Lory, B. (2018). XIX. yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Türkçe konuşmak (M. Selen, çev.). François Georgeon, Paul Dumot (ed.), *Osmanlı İmparatorluğunda yaşamak* kitabı içinde (s. 291-307). İletişim.
- Mallouf, N. (1863), *Dictionnaire Turc-Français avec la prononciation figurée, tome premier*. Maisonneuve et Co..

- Manissadjian, J. J. (1893). *Lehrbuch der modernen Osmanischen sprache (Mürşid-i Lisan-ı Osmani)*. Stuttgart&Berlin.
- Megiser, H. (1612). *Institutionum linguae Turcicae libri quatuor*. Leipzig.
- Mehmet Atuf (1868). *Dictionnaire Français-Turc-Italien*. Imprimerie de Djeridei Havadis.
- Meninski, F. M. (2000). *Thesaurus linguarum orientalium, Turciace, Arabiace, Persiace Lexicon*, c. I-III, Stanislaw Stachowski-Mehmet Ölmez (haz.). Simurg.
- Meynard, Ch. A. C. B. de (1881). *Dictionnaire Turc-Français*. Volume premier. De L'école des Langues Orientales Vivantes.
- Meynard, Ch. A. C. B. de (1886). *Dictionnaire Turc-Français*. Second volume. De L'école des Langues Orientales Vivantes.
- Pihan, A. P. (1847). *Glossaire des mots Français tires de l'arabe, du Persan et Turc*. Paris.
- Preindl, J. de (1791). *Grammaire Turque d'une toute nouvelle méthode d'apprendre cette langue en peu de semaines*. Berlin.
- Redhouse, J. W. (1890). *A Turkish and English lexicon, shewing in English the significations of the Turkish terms*. Constantinople.
- Rocchi, L. (2011). *Il Dizionario Turco-Ottomano di Arcangelo Carradori (1650)*. Edizioni Universita Di Trieste.
- Rocchi, L. (2014). *I repertori lessicali Turco-Ottomani di Giovan Battista Montalbano (1630 ca.)*. Edizioni Universita Di Trieste.
- Sauerwein, G. J. J. (1855). *A pocket dictionary of the English and Turkish languages*. London.
- Schroeder, G. (1835). *Grammaire Turque a l'usage des Français et anglais contenant en outre une collection d'idiotismes, de discours familiers et un vocabulaire eb Français, Turc Et Anglais*. Othon Wigand.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost.
- Skok, P. (1971-1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1-4*. JAZU.
- Stachowski, M. (2021). Balkan Slav dillerinden Türkçe hakkında ne öğrenebiliriz?. Tatjana Paić-Vukić, Azra Abadžić Navaey, Marta Andrić, Barbara Kerovec, Vjeran Kursar (ed.). *Turkologu u čast! Zbornik radova povodom 70. rođendana Ekrema Čauševića in honor of the Turkologist! Essays celebrating the 70th birthday of Ekrem Čaušević* kitabı içinde (s. 91-101), Filozofski fakultet u Zagrebu FF-press.

- Stachowski, S. (1965). Zаметки о методологии этимологических исследований турецких заимствований в сербско-хорватском языке. *Etimologija*, 56-71.
- Stachowski, S. (1997). Turcызмы в диалектах Сербско-Хорватских. *Prece Językoznawcze*, 118, 87-102.
- Şemseddin Sami (1885). *Kamus-ı Fransevi Türkçeden Fransızcaya lugat (Dictionnaire Turc-Français)*. Mihran.
- Vaughan, Th. (1709). *A grammar of the Turkish language*. J. Humfreys.
- Viguiet, P. Fr. (1790). *Éléments de la langue Turque, ou tables analytiques de la langue Turque usuelle, avec leur développement*. Imprimerie Du Palais De France.
- Yağmur, Ö. (2019). Antonio Mascis, *vocabolario toscano e Turchesco (1677)* ve Giovanni Molino, *Dittionario della lingua Italiana, Turchesca (1641)*'ya göre 17. yüzyılda yaşayan Türkçenin söz varlığı. Kesit Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2010). *Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Youssof, R. (1888), *Dictionnaire Turc-Français en Caractères Latins et Turcs*. Constantinople. 164
- Zenker, J. Th. (1866-1876). *Türkisch-Arabisch-Persisches handwörterbuch (C. I-II)*. Verlag Von Wilhelm Engelmann.